יום זכויות האדם

באקטואליה השוטפת אנחנו עדים להתעצמות הקולות המציגים את הדמוקרטיה כמתבססת על הכרעת הרוב בלבד, תוך שימוש בפרשנות זאת בכדי ליפגוע במרכיבים המהותיים של הדמוקרטיה. אבן הראשה של ערכים מהותיים אלה הוא העיקרון של זכויות האדם וההגנה עליהן מפני "עריצות הרוב" .

מטרות שיעור זה הן :

-לפתח מודעות, דרך הדגמות שרלוונטיות לתלמידים.ות, למשמעות המורכבת של הרעיון הדמוקרטי שמעבר לשלטון העם והכרעת הרוב מתבסס על עקרונות של זכויות האדם, סובלנות, הגבלת כוחו של השלטון ועוד.

-להבהיר את הבעייתיות בניסיון לחוקק את "פיסקת ההתגברות" באורח שיפגע הן ביכולתו של הבג"ץ להגן על זכויות האדם והמיעוט והן בעיקרון של הגבלת השלטון.

תוכן העניינים:

חלק א' (עמ 2-7) -פעילות סביב אירועים בית ספריים רלוונטיים

עמ' 2 -שאלות והכוונות לתלמידים לפעילות .

עמ' 3-7 –דוגמאות לאירועים בית ספריים שהמכנה המשותף שלהם הוא הכרעות רוב שעשויות לפגוע בזכויות. התלמידים.ות מתבקשים לקרא כל אירוע ולחשוב אם האירועים הללו היו מתרחשים בבית הספר שלהם מה הייתה עמדתם.ן לגבי הלגיטימיות של הכרעת הרוב בכל דוגמא .

מתאים שהמורים.ות יבחרו חלק מהסוגיות בהתאם להערכתם.ן את החשיבות ומידת העניין של התלמידים בהן ובהתאם ללו"ז. רצוי לבחור גם סוגיות שהתלמידים יותר יתקשו להגן על זכויות האדם שבאות בהן לידי ביטוי, בכדי לטפח את ערך ההגנה על זכויות האדם והמיעוט כעיקרון כללי ומכיל.

ניתן לנהל דיון כיתתי (או בקבוצות קטנות) ביחס לכל אירוע ולבקש להגיע להסכמות .

הדיון בשאלות הכלליות, לאחר הדיון בכל האירועים שנבחרו , מתאים שיהיה במליאת הכיתה .

דיון זה עובר מהדוגמאות הבית ספריות לדיון יותר כללי .

חלק ב' –(עמ' 8-9)- מקורות בנושא הרעיון של הדמוקרטיה המהותית שאבן הראשה שלה הוא עיקרון זכויות האדם וההגנה עליהן מפני "עריצות הרוב" והבהרת חשיבות מעמדו של הבג"ץ בהגנה על הזכויות. הדיון במקורות אלו מטרתו היא גם להבהיר את הסכנה שבפיסקת ההתגברות.

חלק זה הוא עיוני ולכן מתאים יותר למורים כרקע או לשיעורי אזרחות.

© אביטל ספיבק

חלק א'

בעד או נגד בבית הספר שלנו?

שלב ראשון -לקראת העבודה על האירועים

לפניכם/ן אירועים שהתרחשו או שיתכן שיתרחשו בבתי ספר שונים. אתם.ן מתבקשים.ות

א. לקרא כל אירוע ולחשוב לו האירועים הללו היו מתרחשים בבית הספר שלכם.ן מה הייתה עמדתכם.ן לגבי השאלות המופיעות ביחס לכל אירוע . סמנו אם בעד או נגד והסבירו

ב. לנהל דיון כיתתי (או בקבוצות קטנות)ביחס לכל אירוע ולנסות להגיע להסכמות.

שלב שני -לאחר העבודה על האירועים

דיון כיתתי בשאלות הבאות:

א. מה המכנה המשותף לסוגיות העולות באירועים השונים?

ב. אילו זכויות נפגעות בכל דוגמא ?

ג. הכרעת רוב היא תנאי הכרחי לדמוקרטיה . האם היא גם תנאי מספיק? הסבירו

ד. האם באירועים המתוארים יש דוגמאות שניראה לכם לגיטימי ביחס אליהן לצאת כנגד הכרעת הרוב? הסבירו

מה הן הדרכים הלגיטימיות לדעתך בדמוקרטיה לבקר את הכרעות הרוב?

ה. לאחרונה מתחזקת האפשרות שתיחקק "פיסקת ההתגברות". משמעות חקיקה זאת ע"י הכנסת היא שהכרעת רוב בכנסת יכולה להתגבר על יכולתו של בית המשפט הגבוה לצדק להגן על זכויות.

לדוגמא : פסיקות בג"ץ קבעו בשם הזכות לשוויון ש"אין להפלות בין דם לדם" ושאין לפטור חרדים בני ישיבות משירות בצה"ל . לאחר חקיקת "פיסקת ההתגברות" תוכל הכנסת, שבקואליציה שלה יש השפעה רבה לחרדים, להתגבר על פסיקת הבג"ץ ולחוקק חוק המאפשר פטור משירות בצה"ל לבני ישיבות.

לאור הפעילות בשיעור : האם חקיקת "פיסקת ההתגברות" בהכרעת רוב היא דמוקרטית ? הסבירו

© אביטל ספיבק

האירועים:

1.בכיתה ט' 3 לומדים תלמידים שרובם באים מבתים חילוניים וחמישה תלמידים הבאים מבתים דתיים. הכיתה רוצה לקיים ערבי כיתה בימי שישי ועקב פיזור המגורים של תלמידי הכיתה, הדבר מחייב הסעות לבתים שבהם ייערכו ערבי הכיתה. בכיתה התנהל וויכוח לגבי קיום ערבי הכיתה ביום ו'. רוב התלמידים טענו שזה יום הבילוי המועדף עליהם ואחרים טענו שהדבר ימנע את השתתפות התלמידים הדתיים והציעו לקיים את ערבי הכיתה בימי חמישי. לאחר וויכוחים סוערים החליטו התלמידים להכריע בהצבעה והתקבלה החלטת רוב לקיים את ערבי הכיתה ביום ו'.

האם את.ה בעד או נגד קבלת ההחלטה בדרך של החלטת רוב? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

2.מחנכת כיתה י"א החליטה לאפשר לתלמידי כיתתה לצייר על קיר בכיתה כל מה שירצו. ציור של דגל הגאווה שצויר על ידי אחת מתלמידות הכיתה, גרם לסערה גדולה בקרב התלמידים וההורים. לנוכח הסערה שהתפתחה, נכנסה מנהלת בית הספר לתמונה. היא שוחחה עם התלמידים והציעה להם להגיע ביחד להסכמה ברוח דמוקרטית כך שכל אחד מהם ירשום על דף נייר האם הוא בעד או נגד הציור. בתום ספירת הקולות התברר כי רוב התלמידים רצו שהציור יימחק, וכך אכן היה בסופו של דבר.
האם את.ה בעד או נגד קבלת ההחלטה בדרך של החלטת רוב ?הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

3.בבי"ס בחיפה לומדים מעט תלמידים ערבים נוצרים . לקראת חנוכה וחג המולד ביקשו התלמידים הערבים ממנהלת ביה"ס להביא עץ אשוח ולהציב אותו לצד החנוכיות. המנהלת הסכימה כיוון שחשבה שמדובר במתן כבוד למסורות ולתרבויות השונות. הדבר נודע להורי ביה"ס וחלקם כעסו מאד על כך שסממן נוצרי יקבל מקום בבי"ס יהודי. המנהלת כינסה את וועד ההורים שניבחר על ידי ההורים והעבירה את ההכרעה לנציגי ההורים. וועד ההורים החליט ברב קולות לא לאפשר את הצבת עץ האשוח בבית הספר.
האם את/ה בעד/נגד הדרך שבה בחרה מנהלת בית הספר להחליט בסוגיית הצבת עץ האשוח? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

© אביטל ספיבק

4.לכיתה ז' בחטיבת הביניים נרשמו תלמידים רבים בני העדה האתיופית . חלק מהורי התלמידים הביעו התנגדות לשילוב התלמידים בני העדה האתיופית בכיתות של ילדיהם בטענה שהשילוב יוריד את רמת הלימודים וביקשו שיוקמו כיתות נפרדות בבית הספר. חלק מההורים מאד התנגדו לבקשה וטענו כי היא מפלה וגזענית ופוגעת בבני העדה האתיופית . המנהלת כינסה את מורי בית הספר כדי לקיים שיח על הנושא ובכדי להגיע להכרעה על פי דעת רוב המורים . רוב המורים היו בעד כיתות נפרדות.
האם את/ה בעד/נגד קבלת ההחלטה בדרך הכרעת רוב של מורי בית הספר? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

5. מנהלת התיכון החליטה שהיא רוצה לשנות את תקנון התלבושת האחידה בביה"ס עקב העובדה שבנות מגיעות עם מכנסיים קצרים מסוגים שונים. היא פנתה לוועדת התקנון המורכבת מנציגי תלמידים, הורים ומורים כדי להכניס סעיף המחייב בנות להגיע עם מכנסיים ארוכים מטעמי צניעות וכבוד למסגרת הלימודים. וועדת התקנון קיבלה ברב קולות את השינוי.
האם את/ה בעד או נגד דרך ההכרעה שבה התקבל השינוי ? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

6.תקנון ביה"ס נקבע ומתעדכן כל שנה ע"י וועדת תקנון המורכבת מנציגים נבחרים של המורים, ההורים והתלמידים. לפי התקנון של ביה"ס כל תלמיד או תלמידה, שינהגו באלימות פיזית - יכו, יבעטו או ידחפו - יושעו מבית הספר לשלושה ימים . דן הוא שחקן מוביל בקבוצת הכדורסל של בית הספר שנמצאת באימונים בכל יום לקראת אליפות בתי הספר. השבוע הוא נגרר להיתקלות בה נהג באלימות כלפי אחד מתלמידי בית הספר. מועצת התלמידים של בית הספר נענתה לפניות של רבים מתלמידי ביה"ס שפנו אליה בבקשה לדון בהחרגת המקרה של דן מהתקנון, שכן השעייתו עלולה לפגוע בהישגי הקבוצה באליפות. מועצת התלמידים התכנסה והחליטה ברוב קולות שיש לפטור את דן מעונש ופנתה להנהלת בית הספר בדרישה לקבל את רצון רוב תלמידי בית הספר אותם היא מייצגת ולחרוג מהתקנון במקרה ייחודי זה . האם את.ה בעד /נגד קבלת הכרעת רוב תלמידי בית הספר ביחס למקרה של דן. הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

© אביטל ספיבק

7.בבי"ס תיכון בחיפה 80% תלמידים יהודים ו-20% תלמידים ערבים. מועצת התלמידים מארגנת פאנל לפני הבחירות שמטרתו לחשוף את התלמידים.ות לכלל העמדות הפוליטיות. במהלך הכנת הפאנל התעורר וויכוח סוער האם להזמין נציגים שהיו רוצים לבטל את אופייה היהודי של מדינת ישראל ולחזק את המובן הדמוקרטי שלה . משלא הגיעו להסכמה החליטה מועצת התלמידים להכריע על סמך משאל בקרב כלל התלמידים. במשאל בקרב כלל התלמידים 60% היו נגד הזמנת נציגי מפלגות המייצגות עמדה של הגדרת המדינה כדמוקרטית בלבד במקום ההגדרה הקיימת של מדינה יהודית ודמוקרטית .

האם את.ה בעד/נגד ההחלטה בדרך של משאל בקרב התלמידים? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

8.לתלמידי בי"ס הפעילים בנושא איכות הסביבה נודע שהמעבדה החדשה לכימיה הנבנית בבי"ס היא בתרומת בעל מפעל מזהם סמוך למקום מגוריהם. מקום מגוריהם סובל על פי נתוני משרד הבריאות מתחלואה גבוהה . התלמידים פנו להנהלת בי"ס , שלא לשתף פעולה עם התורם שלטענתם בתרומתו מכשיר ומסווה את הפגיעות החמורות של מפעלו . בקשתם של התלמידים נדחתה והם החליטו לארגן משמרות מחאה ליד מקום הקמת המעבדה ובכך לגייס למאבק את כלל תלמידי ביה"ס . כמו כן הם החליטו להזמין עיתונאים. הנהלת בי"ס כינסה את וועד ההורים הנבחר וביקשה את הסכמתו לא לאפשר את ההפגנה בכדי שבי"ס יוכל להמשיך לשפר את מעבדות הלימוד ובכך לקדם את רמת לימודי המדעים. וועד ההורים החליט ברוב קולות לתמוך בהנהלת ביה"ס.

האם את. ה בעד/נגד דרך קבלת ההחלטה ? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

9. לקראת סיום י"ב החליטה מועצת השכבה שנבחרה על ידי תלמידי י"ב לקיים מסיבת סיום שעלויותיה גבוהות מאד . הורים רבים פנו למנהלת ואמרו שאין הם מסוגלים לעמוד בהוצאה הגבוהה ושבניהם ובנותיהן לא יגיעו למסיבה . המנהלת פנתה למועצת השכבה והדבר עורר סערה ומחלוקות בקרב התלמידים. ההחלטה הייתה לקיים משאל אנונימי בקרב בני השכבה ולהחליט על פי התשובה שתקבל את תמיכת הרוב.

האם את/ה בעד קיום משאל אנונימי בקרב בני השכבה בכדי להחליט על אופי המסיבה ? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

© אביטל ספיבק

10. בעקבות הבחירות האחרונות קיבלה מפלגת הציונות הדתית משקל רב בקביעת המדיניות ביחס לשטחים שקרויים שטחי יהודה ושומרון או השטחים שמעבר לקו הירוק .

במצע המפלגה נכתב : " ארץ ישראל לעם ישראל עפ"י תורת ישראל -זו אמונתנו וזו שאיפתנו , ועל כן החלת הריבונות על כל מרחבי א"י היא מטרת העל שלנו" .

בכדי ללמוד את העמדות השונות באשר לסוגייה זו השנויה במחלוקת תיכנן צוות מורי האזרחות פאנל של בעלי דעות שונות לגבי מדיניות זו. לצד דוברים התומכים במדיניות הציונות הדתית הוזמנו דוברים מארגונים המתנגדים למדיניות זאת.

הנהלת בית הספר לא אישרה את קיום הפאנל שכן לטענתה הבחירות האחרונות הכריעו בסוגייה זאת באורח דמוקרטי .

האם את.ה בעד/נגד נימוקי ההנהלה לסירוב לאשר את הפאנל? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

11.צוות היועצות הזמין את ארגון הנוער הלהט"בי לביה"ס לשיחות בכיתות. הרבה מההורים העלו התנגדות להזמנת הארגון בטענה שהזמנה זו מכשירה דבר שאין הם רוצים לעודדו. מעבר לכך טענו ההורים שלאחר הבחירות האחרונות מסתמן שהעם אמר את דברו ומובילים במשרד החינוך מגלים התנגדות למגמה של הזמנת ארגונים המעודדים פגיעה בערכי המשפחה המסורתיים. לנוכח זאת ביטלה המנהלת את יוזמת צוות היועצות.

האם לדעתך יש מקום לבטל את הזמנת ארגון הנוער הלהט"בי בהתבסס על נימוקי ההורים ? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

12. בבי"ס ממלכתי חילוני במרכז הארץ מתקיים סמינר שמטרתו היא מפגש ודיאלוג בין תלמידים דתיים לאומיים לבין תלמידים חילוניים. בית הספר הדתי התנה את המפגש עם ביה"ס החילוני בכך שתהיה הפרדה בפעילויות בין הבנים לבנות ובכך שלא תהיה שירת בנות במהלך הפעילויות. קבוצת הורים העלתה התנגדויות לתוכנית בפני המנהלת. ההורים טענו כי מבחינתם ערך השוויון בין נשים לגברים ולימוד ללא הפרדה הם עקרונות משמעותיים ביותר במערכת החינוך החילונית, שאין להתפשר עליהם. הם טענו שהדיאלוג הוא בין שתי "עגלות מלאות" ואין האחת צריכה לפנות את הדרך. המנהלת כינסה את הורי הכיתה לדיון בטענות שעלו. היא הסבירה שתוכנית זאת ברוח הציונות הדתית מתאפשרת כי היא זאת שמשרד החינוך בחר לממן. חלק מההורים, שתמכו ביציאה לסמינר, טענו שמדיניות משרד החינוך מייצגת

© אביטל ספיבק

את ההכרעה הדמוקרטית של רוב העם ולכן יש לקבל אותה, גם אם לא בהכרח מסכימים איתה.
האם לדעתך ההחלטה על קיום הסמינר במתכונתו המתוכננת צריכה להתקבל היות והוא מבטא את מדיניות משרד החינוך המייצג את הכרעת הרוב ? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

13. באירוע לציון יום ירושלים מתוכנן בהיכל העירוני אירוע שבו ישתתפו תלמידים מבית ספרך השייך לחינוך הממלכתי -חילוני ותלמידים ממוסדות חינוך דתיים. האירוע אמור להיערך בהפרדה בין תלמידים לתלמידות כאשר הבנים ישבו בקדמת האולם והבנות בשורות האחוריות. קבלת ההפרדה היא זאת שמאפשרת את קיום האירוע במשותף. על האירוע חתומים אגפים במשרד החינוך האחראים לפיתוח הזהות היהודית וזאת בגרסת הציונות הדתית התומכת בין השאר בהפרדה מגדרית. מדיניות האגפים במשרד החינוך היא ביטוי למגמה הפוליטית שהתקבלה כתוצאה מהבחירות.
האם לדעתך על בית הספר שלך להשתתף באירוע המשותף ביום ירושלים שיערך בהפרדה בין הבנים לבנות? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

14. בבית ספרך מתוכנן יום הכנה לצה"ל שבו מגיעים נציגים מהיחידות השונות של צה"ל להצגה ולהסבר על היחידות. ביום המתוכנן הוחלט, בשונה ממה שהיה בשנים הקודמות, שהצגת היחידות הקרביות תהיה לבנים בלבד שכן לפי המגמות הפוליטיות שעלו בעקבות הבחירות האחרונות לא רצוי שבנות ישרתו ביחידות קרביות יחד עם לוחמים שכן עירוב של נשים לוחמות מזיק לצה"ל, לנשים שמשרתות ולגברים שמשרתים לצידן.
בקרב התלמידות והתלמידים עולה קול מחאה כנגד השתתפות ביום ההכנה המונע חשיפת יחידות קרביות לבנות .
האם אתה בעד השתתפות ביום ההכנה ברוח המגמות הפוליטיות שעלו? הסבר.י

א. בעד

ב. נגד

© אביטל ספיבק

חלק ב' – מקורות בנושא הרעיון של הדמוקרטיה המהותית שאבן הראשה שלה הוא עיקרון זכויות האדם וההגנה עליהן מפני "עריצות הרוב"

"היות והתעלמות ובוז לזכויות האדם נשאו תוצאות של פעולות ברבריות שזעזעו את מצפון המין האנושי....האסיפה הכללית, מכריזה על ההצהרה הכלל עולמית הזאת של זכויות האדם....כדי שכל יחיד וכל גוף חברתי ישווה תמיד לנגד עיניו וישאף לטפח, דרך לימוד וחינוך, יחס של כבוד אל הזכויות ואל החירויות הללו, ולהבטיח באמצעים הדרגתיים, לאומיים ובינלאומיים, שההכרה בעקרונות אלה וההקפדה עליהם תהא כללית ויעילה בקרב אוכלוסי המדינות החברות ובקרב האוכלוסים שבארצות שיפוטם"

(ההצהרה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם 10/12/48)

1. מהו ההקשר ההיסטורי שבא לידי ביטוי הבא ומהו הלקח הנגזר ממנו?

2.מה המועד שפורסמה ההכרזה לכל באי עולם? איזה מועד מציין העולם מאז כל שנה ב-10 לדצמבר?

קראו את שני הציטוטים הבאים וסמנו בהם את הטיעונים העיקריים בעיניכם.ן

א. "שלטון הרוב הוא לא חזות הכול בדמוקרטיה ראויה, ואם לא נשמור על זכויות המיעוט וזכויות האדם מפני עריצות הרוב, הדמוקרטיה שלנו לא תוכל להגן עלינו. כבר ראינו תהליכים כאלו בהיסטוריה הלא רחוקה של גרמניה, ספרד ואיטליה.

יש דברים שגם הממשלה והכנסת לא יכולות לשנות, והם מעבר לסמכותן. היעלה על הדעת לאפשר לכנסת להחליט מחר על שינוי אופי המדינה מדמוקרטיה לתיאוקרטיה, כי כך היא רוצה ויש לה את הרוב הדרוש? כל אדם בעל תודעה פוליטית ראויה ומצפון מבין, שאסור שדבר כזה יתרחש. אין לאיש זכות וסמכות לשנות את אופי המשטר, אלא אם אנו מבקשים להגיע לדיקטטורה.

ב–70 שנות קיומה ידעה מדינתנו מאבקים פנימיים ומלחמות נגד אויבים מבחוץ, אך מעולם לא אוימה הדמוקרטיה שלנו כפי שהיא מאוימת היום על ידי אנשים כוחניים וקיצוניים, המבקשים לכפות את משנתם הפוליטית תוך רמיסת זכויות אדם. שלטון המבקש להגביל את כוחו של שומר החומות החשוב ביותר שיש לנו, בית המשפט העליון, בשם "המשילות", אינו ראוי למשול."(עמנואל גרוס , פרופסור למשפטים פיסקת ההתגברות היא סכנה אימתנית , 2018)

ב." איננו רשאים להניח את המשך קיומה של הדמוקרטיה כדבר מובן מאליו. הטענה "זה לא יכול לקרות אצלנו" איננה נכונה; הכול יכול לקרות. אם זה קרה בגרמניה של קנט, בטהובן וגתה זה עלול לקרות בכל מקום, גם אם לא בעצמה מבעיתה כל כך. אם לא נגן על הדמוקרטיה היא לא תגן עלינו. אינני יורע אם בית המשפט העליון בתקופת ויימאר יכול היה למנוע את עלייתו של היטלר לשלטון, אבל אחד הלקחים החשובים מהשואה של עמנו הוא הצורך לבנות מסגרות חוקתיות שבכוחן להגן על הדמוקרטיה. אחת מאותן מסגרות הוא בית משפט עליון חזק, המפעיל ביקורת שיפוטית על חוקתיותם של חוקים ועל כל פעולות המנהל. בלי ביקורת שיפוטית "כל דאלים גבר"; הכוח משתלט על המשפט, הרוב משתלט על המיעוט, הפרט עומד חדל אונים כנגד השלטון. לקחה של השואה הינו הצורך במדינה דמוקרטית חזקה המעניקה הגנה חזקה לזכויות האדם. "(א. ברק , נשיא בית המשפט העליון לשעבר. משפטים ל"ח (1)תשס"ח)

© אביטל ספיבק

לפניכם המאמר: "ז'בוטינסקי ובגין הגנו על שלטון החוק" שכתב ד"ר עמיחי מנדלבליט ,היועץ המשפטי לשעבר של הממשלה

התיחסו לשאלות הבאות :

א. מה הטיעונים העיקריים הבאים לידי ביטוי בציטוטים של ז'בוטינסקי ובגין שמציג ד"ר מנדלבליט ?

ב. מה המשמעות של הצגת הטיעונים הנ"ל דרך ציטוטים של שני אבות הימין הפוליטי במדינת ישראל ?

ג. מה הן הדגמאות לפסיקות משמעותיות שנותן הכותב? האם היית רוצה שהכנסת תבטל פסיקות אלו באמצעות פיסקת התגברות ? הסבר.י

ד. מהי החשיבות של עצמאות הרשות השופטת לדעת הכותב ?

כאשר שואלים אותי "מיהו בעיניך מנהיג", השם הראשון שעובר בראשי הוא זאב ז'בוטינסקי. איש חזון ומעשה. הוגה דעות רחב אופקים, שפעל ללא הרף למען העם היהודי ולמען קוממיותו בארצו. לוחם וחולם, שלא חסך מאמצים להגשים את חלומותיו. הגם שלא זכה לראות בהגשמת החלום שלמענו הקדיש את חייו – הקמת מדינה יהודית ודמוקרטית בארץ ישראל – תיאר ז'בוטינסקי בכתביו את תווי המתאר של מדינה זו, המבוססים, בין השאר, על תפיסתו העקרונית בדבר עליונות החוק והמשפט ומעמדם היסודי של זכויות האדם.

"דמוקרטיה - פירושה חופש. גם שלטון הנתמך על ידי רוב יכול לשלול את החופש, ובמקום שאין ערובה לחופש הפרט – שם אין דמוקרטיה. את הניגודים הללו מן הדין למנוע... (כדי) להגיע לצורת משטר, אשר בו המיעוט לא יהיה חסר הגנה. מטרתה של הדמוקרטיה היא להבטיח למיעוט השפעה על מהלך העניינים של המדינה. סוף־סוף מיעוט אינו מורכב אלא מיחידים שנבראו 'בצלם וכדמות אלוהים'".

כך בפשטות, זיקק את התפיסה הלאומית־ליברלית שעוברת כחוט השני בהגותו, תפיסה שביסודה ההבחנה בין **הדמוקרטיה הפורמלית לבין הדמוקרטיה המהותית.** וכדבריו: "שטות היא לזהות את שלטון הרוב עם תמצית הדמוקרטיה והחירות"

....ז'בוטינסקי הדגיש את הצורך ליישם אידיאל זה במדינה שתקום: "במדינה יהודית יהיה צורך להגיע לצורת משטר אשר בו המיעוט לא יהיה חסר־הגנה". "לו היה לנו רוב יהודי בארץ, היינו קודם כל יוצרים פה מצב של שוויון־זכויות גמור, מוחלט ושלם, בלי שום יוצא מן הכלל: יהודי או ערבי או ארמני או גרמני, אין הבדל בפני החוק – כל הדרכים פתוחות בפניו".

ז'בוטינסקי התווה דרך. והדרך הזו נכבשה ברגליהם של ממשיכיו. כך, למשל, כתב מנחם בגין ז"ל, בשנת 1951, על ההבחנה בין דמוקרטיה פורמלית לדמוקרטיה מהותית: "עליונות המשפט – למה? יש וישאולונו - בשם 'הדמוקרטיה', כמובן - כלום זה דמוקרטי, שחמישה או שבעה או אחד עשר אנשים, אשר לא נבחרו על ידי העם, יוכלו לבטל על ידי החלטתם הקרויה 'פסק דין' החלטה שנתקבלה בצורת חוק על ידי נבחרי העם? זוהי שאלה מדיחת דעת והדמוקרטיה המוצגת על ידי מי שהציג את השאלה הזו, אינה אלא סילוף המושג של שלטון העם. "אפשר להקשות כנגדו: כלום זה דמוקרטי שאיש אחד, או אחד עשר או חמישה עשר אנשים הקרויים 'מיניסטרים' ישללו מאת העם את זכויותיו האלמנטריות ויחליטו, למשל, על ידי שיניעו את 'הרוב' שלהם בבית הנבחרים לקבל 'חוק' שעל פיו כל חייל או כל שוטר, רשאי לאסור ולכלוא כל אדם שיהיה חשוד בעיניו, או להיכנס לביתו של האזרח ולערוך בו חיפוש או לפתוח את מכתביו של האזרח וביניהם את מכתביו המשפחתיים האינטימיים – כלום זו תהיה דמוקרטיה או זו לא תהיה אלא דמוקרטיה פורמליסטית, 'החלטת הרוב', דמוקרטיה מזויפת שתכנה הממשי עריצות?...

"על כן חייב העם, אם הוא בוחר בחירות, לקבוע את זכויותיו גם מול בית־הנבחרים - לבל יוכל הרוב שבו, המשרת את השלטון יותר מאשר הוא מפקח עליו, לשלול את הזכויות הללו. את זאת אפשר להשיג רק בדרך של עליונות המשפט, כלומר קביעת החרויות האזרחיות כ'חוק יסוד' או 'חוק עליון' ומתן סמכות לחבר שופטים לבטל את תקפו של חוק, הנוגד את חוק היסוד, הסותר את החירויות האזרחיות".

ב-71 שנות עצמאותה של מדינת ישראל עמדו ערכים אלו בליבת הזהות של מדינתנו. בית המשפט העליון, הנהנה מעצמאות ומיוקרה בינלאומית, עיצב בפסיקתו את ההגנה על זכויות האדם במדינה. אלפי פסקי הדין מספרים את סיפורה של הדמוקרטיה הישראלית - זו המגינה על זכותן של נשים להשתתף בקורס טיס, זו המגינה על זכותם של בני זוג מאותו מין להירשם כהוריו של ילדם המשותף, זו המגינה על זכותם של מפוני גוש קטיף לקבל פיצוי הולם בגין זכויותיהם שנפגעו בהחלטה על ההתנתקות, זו המגינה על זכותו של איש חינוך, חבר תנועת לח"י, שלא להיפסל בשרירותיות ממינוי לתפקיד בגין תפיסותיו האישיות, זו המגינה על זכותן של תלמידות ממוצא ספרדי שלא להיות מופלות בקבלה לבית ספר בגין מוצאן, והדוגמאות הן רבות מספור. עצמאותה של הרשות השופטת, יכולתה לשמש בלם מאזן לכוחן של הרשויות המחוקקת והמבצעת שעה שהוא מופעל בניגוד לחוק או בשרירותיות – היא ערובה שאין בלתה לכך שמדינת ישראל תהיה דמוקרטיה מהותית, ולא רק פורמלית, ברוח חזונו של ז'בוטינסקי.

© אביטל ספיבק